

Landskap: Småland Upptecknat av: Jan Cjvind Swahn
 Härad: _____ Adress: _____
 Socken: Växjö stad Berättat av: Fil.dr. F.G. Vejde.
 Uppteckningsår: 1944 Född år _____ i Växjö

Påskägg	1	Utflykter till "Vallen"	39
Palmösndag, dymmel	2	Torghandel	41
Bäckströms pipor	3	Hästar och hästhandel	42
Storboven Tullberg	4	Böndernas handel i staden	43
Sägen om Dacke	5	Betallningsvillkor, "påbröd"	43
Sigfridskällan	6	Marknader i länet	44
Ättestupa	7	Kyrkliga förhållanden, präster	45
Dödgrävare, avrättningsplats, kåk	8	Julotteillumination	48
Sägen om ett horn	9	Illumination på Oscarsbal o a	49
Sägen om ett par rör	10	Societet	50
Sägen om en gård som aldrig ska	11	brinna Fördelar och stadsdelar	51
Sägen om kyrkan	12	Gesäller, luffare, fattigt folk	53
Sägen om hur Växjö fick Bäckas-	12	raspar och pesar	54
löv		Slagsmål	54
Födelsedag, namnsdag, 1:a maj	13	En ramsa: Det låg en lort...	55
Julförberedelser	14	En ramsa, härmande Växjö-	
Julkalas och slädpärtier	15	dialekten	56
Utflykter på Helgasjön	18	Kreatursskötsel i staden	57
Fackföreningsrörelse, socialist	20		
Oscarsbal, Karlabal o a baler	21		
Marknader	23		
Sommarmarknad, höstmarknad	24		
Marknadsnöjen	28		
Superi på marknader	29		
Marknaden av 1 dag	33		
Biografförelisningar	34a		
Sommarnöjen, bad- & brunnresor	34b		
Midsommarfirande	35		
	36		

ACC. N:R M. 9484: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Påskägg.

Påskägg hade alla. De åts av enklare folk på påskdagens morgon, men av "fint" folk på påskafton. Äggen fick de som bodde i stadens utkanter ofta från egna höns, men i övrigt köpte man dem på torget.

ACC. N:R M. 9484:2.

2
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Palmsöndag och dymmelsveckan.

På palmsöndag gick folk ut i markerna för att plocka "palmer". Skolpojarna hade alltid hyss för sig under dymmelsveckan. De hängde fula gubbar och ritningar av lärarna på lärarnas ryggar utan att dessa märkte det. Man sköt med pistoler och knallade med sprängämnen. En gång lyckades en att fästa en gubbe på rektor Ekedals rygg. Sämt hade pojarna för sig även utanför skolan.

ACC. N:R M. 9484:3.

3
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Beckströms pipor.

Juvelerare Flygares son Kalle var mycket bortskämd.

Han hade egen ridhäst när han var liten. Sen förslösade han sitt farsarv och blev passopp hos Beckströms.

Han fick springa ärenden och rensa pipor åt gästerna.

När landshövdingen eller societeten hade baler och

kalas, lånade de pipor hos Beckströms. Det var långa

pipor som man tände med en filibuss.

ACC. N:R M.9484:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Storboven Tullberg.

Stadens store bov, det är landshövdingens farfars
bror, så honom talar man helst inte om. Men han hette
Carl Gustaf Tullberg, och var från Nöbbeled. Man gick
i skolan i Växjö men blev relegerad. Folk kallade ho-
nom för "Medlaren" av den anledningen att att stal för
de rika och gav åt de fattiga. Till slut blev han
förklarad fågelfri och skjuten på Arveka hed. Då hade
ett pris satts på hans huvud. Han kunde taga sig ut
ur bojar och förklä sig och draga folk vid näsan på
allehanda sätt.

ACC. N:R M. 9484:5

5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägen om Dacke.

Dacke har suttit fängslad på Kronobergs fästning. Där
finns ett djupt och mörkt fängsel som kallas för
Dackahålan.

ACC. N:R M. 9484:6.

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sigfridskällan.

På Staglabergets västra sluttning låg förr Sigfrids-
källan, men man vet inte precis var den har legat.
Där finns emellertid tre stenar med älvkvarnar.

ACC. N:R M. 9484 7.

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ättestupa.

På Vattentornsberget, som kallas Solberget, finns en
ättestupa. Den ligger på dess östra sida.

ACC. N:R M. 9484:8.

8
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Dödgrävare, avrättningsplats, kåk.

Dödgrävarna bodde på Gravaregården.

Galgbacken låg norr om stan vid landsvägen. Den sista, som avrättades var en gammal gumma, som avrättades och brändes 1839. Hon var född på norr och hette Maria.

Man fick vid detta tillfälle låna skarprättare från en annan stad, för det fanns ingen i Växjö.

På det nuvarande Teatertorget fanns en kåk, där tjuvar och deras gelika spöades. Tidigare försiggick avrättningarna på torget.

ACC. N:R M. 9484:9.

9
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägen om ett horn.

Här fanns ett horn från Ed i Voxtorp till 1750. Det
var det riktigt äkta Trolle-Ljungbyhornet, men det
tog danskarna.

ACC. N:R M. 9484:10.

10.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägen om ett par rör.

På Hovs ägor en bit från Växjö är ett par jätterör, som kallas för Domfälloröret. Dit blev St Sigfrids medhjälpare utdragna i skogen, och sedan kastade man upp rören över deras kroppar, medan deras huvuden lades i ett ämbar och kastades i sjön som ett offer åt gudarna.

ACC. N:R M. 9484: //

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägen om en gård, som aldrig skall brinna.

Det säges om en gård här i staden att den aldrig ska brinna upp. Det är gården Magnus Smek nummer 2 och 3, a och b. Den iklarade sig åtminstone 1838 och 1843, då resten av staden brann, och kanske även 1799, men det vet jag inte säkert. Men vid alla tillfällena var det på ett hår när, att den också hade strukit med.

ACC. N:R M. 9484:12.

Sägen om kyrkan.

Kyrkan skulle man först ha byggt här på Stagliaberget.
Det var för övrigt förr avrättningsplats. Men det som
byggdes här om dagarna revs ned om nätterna, och så
förstod man, att den platsen var olämplig och byggde
den i stället där den nu är.

12
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9484:13.

13
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägen om hur Växjö fick Bäckaslöv.

Drottning Christina var en gång ute och reste i landet och kom då även till Växjö. Då fick hon där se hur små och dåliga hästar stadens borgerskap hade. "Varför har ni så dåliga hästar?" undrade hon. "Jo," sa borgarna, "vi har så uselt bete." "Ja, då ska ni få Bäckaslövs ödeby till bete," sa hon. Och sen den dan har den varit boskapsbete för stadens invånare.

ACC. N:R M. 9484:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Födelsedag-namnsdag. 1:a maj.

Man gjorde ingen vidare affär av födelsedagar och namns-
dagar.

Första maj gick Kronobergs regementes musikkår genom
staden och spelade, vilket var som en försmak av
sommaren.

ACC. N:R M. 9484:15.

15
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Julförberedelser.

Julen var en särdeles högtid. Enkelt folk vidtog nästan alla sin förberedelser för dess firande i hemmet. Far brukade gå upp på torget och köpa en hel gris, som han drog med sej hem på en drög. Sen styckade han grisens på den och bitarna bars in i köket där de saltades, medan en del hängdes upp på vinden i bjälkarna för att bli spickefläsk. När göken gol första gången ansågs det vara färdigt. Huvudet var det allra underbaraste. Det kokte mor så att det gick sönder, och sen skilde hon det isär och gjorde haksylta eller huvudsylta. Vi hade inga köttkvarnar på den tiden, utan en väldig träskiva, liksom tagen ur en kraftig trädstam, 20 centimeter tjock och en 80 centimeter i diameter. På översidan hade den en urholkning som hade blivit under årens lopp. Där hackades detta och kokades på nytt med salt och kryddor och lök till sylta. Det var

sagolikt gott. Vidare gjorde mor rullsylta och press-
sylta. Tre sorters sylta skulle det nämligen vara.
Huvudsyltan fick vi smaka av första kvällen, innan
den hunnit att stelna till. Vi barn fick litet var på
ett tefat och åt. Sen stelnade syltan och fick samma
konsistens som en pudding. I allmänhet bryggde vi
dricka hemma av malt som vi köpte hos en bryggare, "mäl-
taren". Det skulle göras så tidigt att det beräknades
vara klart Anna-dagen. Dessutom gjorde vi korv - mest
isterband, det är ju en speciell smålandsmat, blodkorv
och palt. Men palten var så torr, att den tyckte vi
barn inte om. Mor bakade också allting hemma. Vi tyckte
att det som bagaren och slaktaren gjorde inte var på
långa vägar så gott, som det vi gjorde i hemmet.

Så var det mestadels hos enklare folk, men jag skulle
tro att det var ungefär likadant hos de bättre situ-
erade. Julskinka fanns inte då för tiden, åtminstone

ACC. N:R M. 9484:17.

17
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

inte så tillredd som nu. Men man hade salt, kokt,
kallt fläsk. Och så hade vi risgrynsgröt och lutfisk.
Det enda vi köpte i affären var risgryn, lutfisk, kaffe
nötter, russin, sviakon och toppsocker. Det skulle näm-
ligen vara toppsocker, ty detta ansågs vara sötast,
och alltså drygast. Arbetarna kom hem på julafton vid
ett-tiden, och då hade de ofta själva av arbetsgivaren
fått några julgåvor till sig och till familjen.
Julgran var allmän.

ACC. N:R M. 9484:18.

18
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Julkalas och slädpartier.

Tiden mellan jul och nyår låg arbetet för det mesta rätt mycket nere. Man var hos varandra på kalas, och skolungdomen hade slädpartier, liksom en del föreningar och sällskap. Man for då mest till Lia Nöbbеле гästgivareregård, ett bra värdshus, där det var en dunderkvinna till husfru, som kunde undfägnat hundratals gäster. Vid slädpartierna hade man slädnät och bjällerkransar på hästarna. De som icke hade hästar fick låna av stadsboarna, godsägarebarn fick hemifrån. Det ansågs finast att åka först eller sist. Man körde ut genom stan en mil till Lia Nöbbеле, där man åt och drack punsch. Efteråt blev det bal, antingen därute eller inne i staden.

Utflykter på Helgasjön.

På sommaren förekom båtutflykter på Helgasjön. Det har alltid varit Vaxjöbornas dröm att kunna segla ända ut till havet, men denna ide har ej gått att realisera. Vissa sträckor av sjönätet har dock kanaliserats, och var redan då kanaliserade, och jag tror det var 1886 som det kom hit en ångbåt som hette Thor. Alla torgdagarna var det en väldig trafik liksom på söndagarna, men då var det mest lustresor, och då kunde det vara så mycket folk, att man fick taga pråmar på släp efter ångaren, och de kunde bli fulla allihop. Det var förskräckligt roligt. Folk hade mat, brännvin och öl med sig. Dessa utflykter var både billiga och roliga, men sen kom bussar och bilar och tog bort det. Det var olika sällskap, sådana som hantverkarna, frälsningsarmen, nykterhetsfolket eller bokhållarna - alla biträden i affärer kallades för bokhållare - och senare de

ACC. N:R

M. 9484

20.
19.

i Växjö förresten tidigt bildade fackföreningarna, som
ordnade dessa utflykter. De hade egna musikkårer, sjöng
och roade sig.

19
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fackföreningsrörelse och socialister.

Fackföreningar och socialism betraktades som något hemskt farligt rysligt, och man brukade okväda Branting som buse. På 90-talet började socialisterna här, men marken var rätt dålig. Kuylenstierna, som var far till den där som talar i radio, han var här och höll ett tal, och där kallade han Branting och socialisterna för en verklig landsfara. Och det tyckte nog de flesta här i stan med, inte bara de förmögna. Med demokratiens genombrott försvann gemenskapen i staden. Förr hade allt varit som en enda stor familj, men nu blev allt så splittrat. Festerna blev ej mera gemensamma, utan folk bildade kottier av olika slag, konkurrerade och stridde.

ACC. N:R M.9484:22.

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Oscarsbal, Karlabal och andra baler.

Oscarsbalen var på stadshuset och den var dyr, jag skulle tro att den gick på en tjugofem eller trettio kronor, och det var mycket då för tiden. Därför var det bara överklassen som frekventerade den, och den var dessutom ensam om att kunna uppträda i frack. Oscarsbalen - och före den Karlabal - var med andra ord ett evenemang för stadens grädda. Karlabal hölls den 28 januari. Vi såg balgästerna bara från gatan, men det var ett evenemang för oss med. Det var så underbart att se alla de fina borgarna och officerarna och damerna i sina vackra klänningar komma farande i sina skjutsar. Ty då för tiden hade man alltid skjutsar, både till fester och teater.

Utom Oscarsbalen hade man i allmänhet en eller två baler i hemmet varje år, med dans och sådant. Politiskt intresserade hade baler för landstinget och liktänkande

ACC. N:R M. 9484:23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Spriten flödade vid alla fester. Jag och lektor Törners pojke brukade stå och titta i nyckelhålet när hans fader hade bal. De spelade a quatre mains, dansade, åt och drack. Jag spelade ofta på baler, när jag blev litet större. En gång på biskopsgården, minns jag, och en gång hos kapten Cervin. För detta honorerades man med fem kronor.

Vid ungdomens baler var det supé och förfriskningar och dylikt men i allmänhet förekom vid dessa inte någon sprit.

Marknader. Sigfridsmarknaden.

Vi hade tre stora marknader i Växjö - Sigfridsmässan, den 15 februari, Sommarknaden, omkring den 10 juni, och slutligen Höstmarknaden - som förr även kallades Brittmässan - den åttonde oktober.

Sigfridsmässan var mycket känd och handelsmän från alla håll kom strömmande dit. Den kännetecknades först och främst av skinnhandeln. Den varade förr i en hel vecka, och skolorna hade fritt så länge den varade. Då kom skolbarnens föräldrar till stan för att handla och hälsa på, och folk möttes, både godsägare, handelsmän, präster och hantverkare. Teatersällskap kunde spela 3 veckor i sträck då. Tjuvar och allehanda löst folk kom dit för att stjäla. Till ordningens upprätthållande fanns en kontingent soldater från Kronobergs regemente hitkommenderade. Den fanns kvar ännu på 1880-talet. De stod på vakt utanför residenset och råd-

ACC. N:R M. 9484 25.

25
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

huset och vid alla de många krogarna. Torget var då en fullt så stort som nu, och därför hölls en del av kommersen - den med kreatur och hö - på det nuvarande Teatertorget, och efter 1860-talet, tror jag, flyttades vagn- och slädhandeln till Järnvägstorget, där den är än i dag. Nu finns det ingen kreaturshandel på Teatertorget, men däremot handlar de där med möbler och laggkärl. Nu är marknaden bara svaga avbilder av vad den var förr. På nittiotalet var Sigfridsmässan en stor högtid och ovanligt livlig. Utanför Residenset handlade man med linne och andra vävnader, tofflor och träskor. Längs storgatan var det kläder, pälsmössor, konfekt och dylikt. En särskild handel var den med ur, som försiggick vid den lilla planteringen öster om stads- huset, utanför poliskontorets portar. Närheten till poliskontoret hindrade inte mycket klockskojare att lura folk och varandra. Varje klockaffär skulle beseg-

las med en sup^{er}erier helst flera. Var det då någon som ofta handlade fram och tillbaka, blev han rätt snart full, men det var ju nära in till finkan. Polisen hade mycket besvär med alla druckna och alla ficktjuvar. Vid alla marknaderna möttes ungdomen från landet. Man brukade stänna möte till någon av Växjö's marknader. Där träffades man, och oändligt många förlovningar har sitt upphov där. Så vet jag till exempel att min mor och min far råkades på en marknad. Han var från Norrvinge och hon från Dädersjö, och den enda möjligheten för dem att träffas, så var det på marknaden, liksom för all ungdom som bodde på mera skilda platser. Lantbrukarna och godsägarna, som kom till staden över marknaderna, brukade taga in på Beckströms krog vid Sandgårdsgatan, som var känd över hela södra Sverige. Det var en samlingsplats inte bara för marknadsbesökare utan även för jubilerande sällskap och dylika. Beck-

ACC. N:R

M. 9484: 27.

ströms var en mycket känd och berömd plats. Man berättar om sagofika orgier där. Vid spel brukade ofantliga summor omsättas där. Sålunda spelades egendomen Tuvan vid Teleborg bort där en natt. Detsamma berättas om flera gårdar. Tegnerkallade Sigfridsmarknaden för smålänningarna's stora karneval.

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9484:28.

28
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sommarmarknaden, höstmarknaden.

Sommarmarknaden var ungdomens mötesdag framför alla andra.

Höstmarknaden ägde rum vid en tidpunkt, som gjorde att vid den såldes mycket jordbruksprodukter, frukt, rot-saker och annat sådant. Stadsborna gjorde då sina inköp av vinterförråd av dylika produkter, och så gjorde även mina föräldrar. De köpte då alltid kål och morötter och äpplen till jul. Den kommersen hölls på det nuvarande Teatertorget.

ACC. N:R M. 9484:29.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Marknadsnöjen.

Nöjesanordningarna under marknaden var talrika. Där fanns mängder av positivhalare och italienare med bronsgubbar och gipsfigurer, ballonger, lyckobrev och lek-saker alltifrån 1890-talet. En stor sensation var en liten kanariefågel som var deresserad till att plocka fram lyckobrev åt kunderna. Centrum för marknadsnöjesliv var Ridhuset vid kyrkogården och en framför-liggande ödetomt som är obebyggd än i dag. I Ridhuset som byggdes på åttiotalet brukade vara en karusell, skjutbanor, en kraftmätare, en skicklig tecknare eller silhuettklippare och andra attraktioner. Framför karu-sellen ochballa stånden var en kompakt kö, men mest kanske framför silhuettklipparen. Jag har ännu kvar av hans konstverk. Karusellen var full av flickor och poj-kar från landet, vilka senare oftast var ganska anstruk-na och mycket ivriga att under karusellens gång lägga

ACC. N:R

M. 9484:30.

30
LUNDS. UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

armen om livet på sin flicka och på andra sätt kurtisera henne mer eller mindre handgripligt. Deras skrik och fnitter kvävdes dock av den bedövande musiken och allt stojet och oljudet. Framför kraftmätaren samlades starka karlar som skulle demonstrera sin styrka. Särskild sensation väckte bryggeridirektören J.A.Knöppel, en jättelik gestalt, trots att han brukade gå litet kuttryggig och lunkande. Han brukade besöka kraftmätaren en gång varje marknad. Det var en klubba, som man skulle slå på en tapp, allt vad man orkade. Då for en liten trissa upp längs en stång som var graderad. Orkade man slå trissan så högt att den slog mot en stoppspärr högst uppe, fick man ett frislåg. Annars kostade varje slag fem öre. Knöppel tog klubban, och då trängdes alla därkring. Han slog så att trissan var gång slog mot där uppe. Då gick det ett sus av beundran genom folket i ridhuset. Det var alltid en li-

tensensation när Knöppel kom.

I Ridhuset var ett ställe där man singlarde slant. Ett stort lågt bord, väl en $1\frac{1}{2}$ meter i fyrkant, stod på golvet, och över det var en röd duk. På den låg rader av mynt, från smutsiga femmor till ettöringar. Man fick en ring, och den skulle man försöka kasta över något av mynten. Det som låg inom ringen, fick man. Men det var sällan någon lyckades. Folk brukade stå där och gapa tills det stängdes på kvällen. På tomten mitt emot, där fanns det också ett tält och stånd och saker att se och höra. Där förevisades på nittiotalet en grammofoon. För tio öre fick man ta ett par gummi-slangar och sticka i öronen och lyssna till någon musik, sång eller tal som de hade. De slangarna var mycket smutsiga och man ville helst ta upp näsduken och torka av dem ordentligt innan man stack dem i sina öron.

ACC. N:R M. 948432

32
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En lappfamilj kom dit en gång till en marknad, det var man och hustru och några barnsamt en rad renar. Man fick se en kåta, och hur de bryggde kaffe och lagade mat och fångade renar med lasso. Det blev en riktig epidemi bland oss pojkar att skaffa lassos och fånga varandra.

I Ridhuset var det även mellan marknaderna tillställningar av olika slag, mest cirkus. Cirkus Madigan var väldigt populär efter Elvira Madigans död. Hon var mycket vacker och hade långt, ljust hår. Eljes nyttjades Ridhuset till övningsplats för stadens "kevaljerer" och unga damer, som där övade ritt. Ridhuset revs omkring 1910 eller litet senare. Det spelade en stor roll i stadens nöjesliv. På västra gaveln var några rum för stadens goodtemplare.

ACC. N:R M. 9484:33.

33
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Superi på marknaderna. Orsaker härtill.

På marknader och torgdagar såg man mycket fulla människor. Man slog sig ofta lös och brännvin fanns det gott om. En fransyska, som bodde hos oss, fick se en full, och hon kom hem och skrattade så, för det hade hon aldrig sett förr.

Bönderna hade rest till marknaden hemifrån dagen innan eller tidigt på morgonen och somliga hade kanske övernattat i något uselt logi utanför stan. De skulle så stå på torget någon gång vid sex- eller sjutiden på morgonen. Om de till exempel sålde svin eller slaktdjur, fick de betalt först när slaktarna styckat och sålt fläsket eller köttet, och det kunde dröja till framåt elva- eller tolvdraget på dagen. Då var de ordentligt frusna och hungriga och gick rakt till krogen och tog sej ett par värmande super på fastande mage, och sen dröjde det inte så värst länge förrän

ACC. N:R M. 9484:34

34
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de var alldeles dödfulla. Då blev de i allmänhet utkastade, mest om de var bråkiga också, som de ju vanligen blev, och så hamnade de i klorna på polisen och slutligen i finkan, där de fick ligga till nästa dag. Under tiden for deras hästar mycket illa. De var bundna i hundratal i långa rader på affärsgårdarna i stan, ty det var en oskriven lag att bönderna fick sätta in vagn och häst där de brukade handla i vardagsläg. Där kunde då bli så fullt med hästar och vagnar och annat bråte, att man knappt kunde ta sej fram. Allt detta med den tidiga resan, kölden och hungern anser jag vara en förmildrande omständighet för fylleriet vid marknaderna. Men nu har marknaderna ändrat karaktär mycket, även i det hänseendet.

ACC. N:R M. 9484:34 b.

246
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Marknaden av idag. Biografförevisningar fordom.

Fortfarande säljs det mycket pälsverk, liksom skodon, mössor, yllekläder, liar, husgeråd och annat. Karamellhandeln - med hemlagade karameller - är numera mycket större än förr och man säljer nog även mera hemgjorda leksaker än förr.

Omkring 1905 kom de första biograferna, och de var mycket primitiva. De gav föreställningar i ett sträck hela dagarna under marknaderna. Ägarna brukade då leja någon seminarist, som ju ofta var organist, till att spela under förevisningarna på biografens piano. Denne fick då improvisera och "fantisera" sådan musik som passade till styckena. Jag har själv gjort det många gånger. Men det var förfärligt mycket bråk där på förevisningarna då. Dessa var emellertid mycket talrikt besökta, och skolungdomen var ju fri och kunde riktigt grundligt avnjuta härligheterna.

ACC. N:R

M. 9484:35

35
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sommarnöjen. Bad- och brunnresor.

I min ungdom, på nittiotalet, förekom det inte att vanligt folk for ut till några sommarnöjen. Landssekreterare Ohlsson, som bodde på Kronobergs kungsgård, grosshandlare J.E. Berg, som hade byggt sej en villa på Hissön i Helgasjön norr om Växjö, och några få andra förmögna familjer var nog de enda som hade några sommarställen. Andra välsituerade personer brukade fara till någon badort, till exempel Tulseboda i Blekinge eller till Västkusten, Ystad eller Ronneby. Folk i allmänhet stannade hemma över hela sommaren.

ACC. N:R M. 9484:36.

36
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Midsommarfirande.

Vid midsommar drog man ut till Bokhultet som ligger någon kilometer från stan, och skar sig boklöv som man tog hem och prydde med. Det skulle sättas i den öppna spiseln, om man hade sådan, eller också i och omkring kakelugnen. På en del gårdar satte man också upp en majstång. Det var en hög stång med en tvärså, och i denna hängde kransar och granna band. Runt stång och tvärså var virade girlander av löv. Denna reste de på midsommaraftonens eftermiddag och till stång kunde man ofta använda en lång båtshake eller annan liknande stång. Det var barn och ungdom som skötte dessa ting. Det finns kanske någon gång än i dag, men ej på långt när så allmänt som då. Nu är ju folk i allmänhet inte hemma i staden vid midsommar, utan vistas på sina sommarstugor runt Helgasjön eller andra sjöar, men förr

ACC. N:R

M. 9484:37

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var de ju hemma.

Den mesta ungdomen drog ut till Bokhultet på aftonen. Där fanns sedan gammalt en primitiv dansbana utan golv, men med en del stenbänkar och gamla bjätkar, som man kunde sitta på. Spelman var för det mesta "Blinde Fredriksson", som samtidigt kunde traktera flera olika instrument, dragspel, trumma och triangel samt ett blåsinstrument, som bestod av en hel rad följer, som var fästade bredvid varandra i en rad, och som han hade hängande i ett band kring halsen. Trumman regerade han med ena foten. Ungdomen dansade hela midsommaraftons kväll och långt in på sena natten. Där var salustånd där ute med sockerdricka och lemonader, och öl. Sjön gick upp på båda sidor om hultet, och när någon blev alltför varm av allt dansandet kunde han kyla av sig där, och förövrigt gick det ganska fritt till där framåt småtimmarna. Men så länge fick vi barn ej

ACC. NR. M. 9484:38.

38.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vara kvar där ute.

Man dansade mest tidens moderna danser. Polka var van-

ligt, och Kreutzerpolka och vals och någon gång hambo.

Det var det enklare folkets ungdom, som roade sig där,

arbetare från tändsticksfabriken och sådana. Midsom-

mardagen låg man mest och sov, men de som så kunde

gick förstås i kyrkan.

ACC. NR M. 9484:39.

39.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Utflykter till "Vallen".

En annan nöjesplats var Vallen, en vacker äng 100 meter öster om biskopstorpet Vallen. Det var en gammal ekvall, en vacker slätt bredvid en liten höjd vid Växjösjöns strand. Dit for man med barn och blomma, brännvin och matkorgar. Där lekte barnen, ungdomen dansade och roade sej. Där var en källa med mycket klart och gott vatten, men nu är den överbyggd och tjänar som brunn för sjukhemmet där borta. Man brukade dricka ur källan, men åtminstone på min tid bara därför att vattnet var så gott. Vi brukade ha musik med oss dit ut, hornmusik eller kanske Blinde Fredriksson. Dessutom var det någon som såg till att ett hästlass läskdrycker och mat kom med. Platsen användes också för politiska föredrag, F.V. Thorsson talade där sålunda en gång. Från Norr drog man ut till Ekbacken i Hov, och att den seden är gammal, det förstår man av att man där

ACC. N:R M. 9484:40

hittat fint och mycket gammalt porslin därute, och en
guldring, som var från 1850. Även där på Ekbacken kunde
man få löv till att göra "missommersfint" med i
stadsvåningarna, men det var därvid mest boklöv som
kom till användning..

40.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9484:41.

41.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Torghandel.

Onsdagar och lördagar var torgdagar. Före jul var det en livlig handel med både spannmål, fläsk och vilt såsom rådjur, tjäder och orre. På höstarna brukade det även förekomma en livlig kommers med lingon, då liksom nu.

ACC. N:R

M. 9484:42.

42.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hästar och hästhandel.

Bönderna hade mycket små hästar, som det numera ej finns kvar en enda av. De hade en lång och smal nos, lång och yvig svans samt smala ben, men de var otroligt starka, sega och uthålliga. De köptes från Öland, och mina släktingar från landet brukade fara in till Växjö och därifrån till Kalmar med tåg och så över till hästmarknaderna i Färjestaden, där de köpte upp hästar. Men på hemvägen körde de sedan med de inköpta djuren, och då for de annan väg, i varje fall inte över Växjö.

ACC. N:R M.9484:43.

43.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Böndernas handel i staden. Uppköpare, betalningsvillkor,
påbröd och marknader i länet.

Bönderna brukade gynna vissa affärer till exempel Forsbergs och Bergs, som båda två låg vid Storgatan. Där låg även Lindgren och Brandt, en affär som även hade livliga förbindelser med landsbygdens folk. Bönder från samma trakt brukade nog mestadels handla hos samme handlande. Forsbergs låg där nu posten är, Bergs mittemot - nuvarande Bergstrands. Spannmålshandlarna brukade hålla kommers i gården Magnus Smek nummer fyra, nuvarande Göteborgssystemet. Fullt med skjutsar brukade det att vara på alla kroggårdarna och ibland blev där sådan stockning att bönderna fick sätta in hos vänner och bekanta i staden. Bönderna hämtade själva sina varor, och affärerna var få, men i gengäld desto större. En annan stor affär var Nyquist, Storgatan 14. Ved såldes till vissa uppköpare, köttet till slaktarna, smör och ägg på torget och spannmål till spannmålshandlarna. Ingen kredithandla förekom, det var

ACC. N:R M. 9484:44.

44.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

egentligen bara stadsbor som hade motböcker. Den mesta betalningen var kontant. Vedhandlaren skulle han en sup och en kopp kaffe när han kom med ved, det var en oskriven lag. Av sin handlare skulle var och en förr vid årets slut ha ett paket julgransljus.

Förr hade Växjö stad marknader här och var i länet och då ~~tag~~ tog man upp beställningar till nästa gång man skulle komma dit.

Kyrkliga förhållanden, präster.

Växjöborna har alltid varit kyrkliga av sig. På söndagsförmiddagen såg man stora skaor, även från stadens utkanter, tåga dit familjevis. Stationskarlsförmannen Lagerkvist med sin son Pär var bland de allra flitigaste. Alla var de mörklädda och allvarliga. När man nalkades domkyrkan möttes strömmarna från olika håll och strömmade in genom den västra portalen. Man hade på nittiotalet förtfarande så kallade bänkhyror, avgifter för att man skulle få tillträde till en välbelägen kyrkbänk. Dyrast var platserna längs stora gången, billigare var de längs sidogångarna. Vid sidogången kostade de nedanför predikstolen tre kronor per plats och år, vilket motsvarade tre ordinarie dagavlöningar. Min far, som hörde litet illa, hyrde där alltifrån 1881 till fram emot slutet av nittiotalet när bänkuthyrningssystemet avskaffades. Kyrkan var för det mesta fullsatt, åtminstone vid högmässorna, och vid sådana tillfällen som julottan kunde trängseln

46

seln vara rent av elidlig. Folk fick ofta ej plats ens på gångarna utan fick återvända hem med oförrättat ärende. Den mest uppburne talaren var nog komminister Lennquist, som dog som kyrkoherde i Tolg ungefär 1914. Han hade en egen- domlig, nasal röst, mycket klar och genomträngande. Hans fram ställning var mycket fängslande. Han uppträdde ibland även såsom skald, till exempel när han vid det nya seklets ingång år 1900 gjorde stor succes med en av honom författad predikan på vers. Han kunde verkligen spela på själens strängar. Han började sin predikan lugnt och stillsamt, men fattades snart av sin egen inre rörelse, och denna stämning smittade sedan av sig på auditoriet. Rätt som det var hörde man snyftning- ar här och var i lokalen. Mest var det väl kvinnorna som kän- de sig gripna och vita näsdukar syntes i alla bänkar. Det var helt enkelt gripande att se denna menighet och dess djupa rörelse. En annan god predikant var domprosten Karl Henning, en grundlärdd teolog, vars framställningssätt visserligen var

ACC. N:R M. 9484:47.

47.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

torrt, men utomordentligt värdefullt talade han i alla fall. Han var en stor själasörjare. Han och hans maka, född grevinna Hamilton, gick omkring i husen och hälsade på hos gamla och sjuka. Domprosten talade och förmanade och ibland kunde han bestraffa riktigt strängt. Men hans goda maka var god och älsklig, och hon sjöng vackra psalmer både för sjuka och trötta. Ofta hade de för övrigt med sig både mat och penningar. Flera så framstående själasörjare har vi nog aldrig haft här i Växjö. S.A. Hallborg hade nog goda predikningar, men hans framförande var mycket tråkigt, varför man ej så gärna ville höra på honom. Prästerna åtnjöt ett ofantligt anseende. Senare har emellertid kyrksamheten gått be-
drövtligt tillbaka, och inte ens juldagen är då alla bänkar besatta. Man ser inga högtidsklädda familjer vandra till domkyrkan om söndagarna. Ett trevligt drag var att vid jultiden alla julgranar skulle vara tända vid julottan och alla gardiner frändragna. Det var för oss barn en underbar syn.

iter uten

den tända

26

48,

ACC. N:R M. 9484:48.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I fönster utan granar hade man tända ljus i stakar.

ACC. N:R M. 9484: 49.

49.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Illumination vid Oscarsbaler, societet.

Andra tillfällen då man illuminerade fönstren på detta eller liknande sätt var vid jubileer av olika slag och vid oscarsdagen till exempel. Då var det även Oscarsbal. Då illuminerade folk vid Storgatan, torget, Kungsgatan och Kronobergsgatan. Hade man inte ljusstakar, satte man ljusen i butlejer. Hela stan var ute och promenerade. Eklärering var det vidare vid Oscar II:s jubileum som regent 1897. Vid dessa tillfällen fick man en inblick i hur de rika borgarna bodde. Man kunde se deras fina möbler, deras vackra tavlor och dyrbara tapeter och strålande ljuskronor. Men det enkla folket kände alls ingen agg mot dessa förmögare borgare och ämbetsmän, utan tyckte blott att det var en härlig syn. Överklassen utgjordes då av lektorerna och läroverkslärarna, de största affärsmännen, en del ämbetsmän och militärer. Det fanns några rika familjer, särskilt bland affärsmännen: J.E.Berg, Konsul Brandt, fabrikör Schander och

några till.

ACC. N:R M 484:50.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

några till. Vidare var där doktor Törner, konsul Petri
och landssekreterare Holmberg.

Nu är det folkskollärarna som regerar stan jämte arbetarna.

1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111.
1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111. 1111.

Stadsdelar och förstäder.

Man säger "norr", "öster" och "väster" om utkanterna av staden i respektiva väderstreck. En del bergknallar öster om kyrkogården kallas för Båtsmansbacken, och den byggdes på 1700-talet. Rackarebacken är en annan stadsdel, men det namnet vill man väl inte använda numera. Där bodde tattare och rackare förr i tiden. En liten grupp av hus heter Fillehål, och ligger väster om Kyrkogården. Det hade dåligt anseende. Kyrkeluckan är ett annat ställe. I forna tider skilde Guldsmedsbäcken stadens världsliga del från den kyrkliga, "öster". Den var även häradsgräns. Öster om Guldsmedsbäcken låg Konga härad, väster därom Tingvalla. Kring torget bodde fint folk. De bodde också vid Storgatan, Kungsgatan och Kronobergs-gatan. Där bodde militärer, ämbetsmän och affärsmän. De fattiga bode på norr eller i det norra grannhället, som det heter. Växjö ligger liksom i en grop, och sidorna i denna kallade man förr för grannhällen, och det på dem som förorter vuxit

upp. På Rackarebacken bodde det även fattigt folk. Småhantverkarna bodde i periferien. Nu är det annorlunda för nu har "fint" folk byggt sig vackra villor i stans utkanter, och bor där. Skåningarna som flyttat hit har i viss mån präglat delar av staden. Förstäderna var förr norr och öster där bodde enkelt folk. På Båtsmansbacken, där sa man att ett fruntimmer bodde som tog mot ~~fruntimmer~~ bönder mot betalning över natten. Dit ville folk ej gå på några villkor, det var ju ett illa beryktat näste, där en gång en resande hade dött på natten. Jag har själv ej satt min fot i huset, förrän bara härom året. Kvinnan där hette moster Johanna och var på min tid rätt så gammal. På norr bodde en hoper lata, druckna och suputa. De äöp upp sin förtjänst och lät hustru och barn svälta. "Skärvet" var en annan illa beryktad förstad. Tattare och zigenareföljen blev noga efterhållna och fick aldrig slå sig ned på stans mark. Men en tattarefamilj fanns det i alla fall.

ACC. N:R M. 9484:53.

83.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gesäller och luffare, fattigt folk.

Gesäller sa man om luffare. De förtennte kopparkastruller och slipade knivar. De var luffare, och ibland kanske en och annan avsigkommen gesäll. Det fanns ett enkelt hotell för sådana på Sandgärdsgatan. Tändstickaarbetarna var också ett släkte. De hade dåligt betalt, och gjorde ständigt tändstickaskar på sina lediga stunder hemma i bostäderna, varvid hela familjen hjälpte till. De fick därför ha fanér papper och klistret hemma. Klistret var kokt på mjöl, och det stod och surnade i burkarna. Därför luktade det ständigt dödligt illa i deras lägenheter som var under all kritik och mycket usla. En arbetarefamilj hade oftast ett rum och del i kök. Husen var så små att det var ett litet rum i vardera gaveln och det gemsamma köket i mitten. Det värsta var nog grälet vid matlagningen.

ACC. N:R

M. 9484:54

67.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Raspar och pesar, slagsmål.

Slagsmål var vanliga mellan skolpojkarna och lärningarna,

senare även mellan läroverkets elever och folkskolans.

Skolpojkar, det var de som gick i läroverket. De kallades

även för raspar. De som gick i folkskolan fick inte heta

skolpojkar men kallades för pesar. Om barnen från norr brukade man föraktligt säga "Norrungar".

ACC. N:R

M. 9484: 55

86.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En ramsa.

Det ligger en lort
i borgmästarns port
Jag undrar vad den väger
sa skräddare Häger (Han bodde i Gröna gången)
Han väger ett pund
sa skräddare Lund (Han bodde vid Kanalgatan)
Han väger väl mer
sa biskop Tegnér.

ACC. N:R

M. 9484:56.

86.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ramsa härmande dialekten i Växjö.

När man härmade växjöboarnas dialekt drog man den här
ramsan:

Kaulen i aur är laung o svaur o törr o dau li, men vadau?

(Kålen i år är lång och svår och torr och dålig, men vad då,
än sen?)

ACC. N:R M. 9484:57

Kreatursskötsel i staden.

På södra Järnvägsgatan hade man kor och ladugård på nittiotalet. Staden hade ett stort område, Beckaslöv, till betesmarker, alltsedan drottning Christinas tid. Där hade folk sina djur över sommaren, men under vintern var dessa i ladugårdar. Inne i staden hade de icke ladugårdar på nittiotalet, men stall med hästar och vagnar hade de borgare som det var någonting med. På sommarmorgnarna drevs djuren ut från staden till Beckaslöv och Västra Mark, och sen drevs de åter hem på kvällen. Deras väg kännetecknades av all spillningen. Ja, i stadens utkanter fick de faktiskt ha både svin och kor på den tiden.

57
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV